

szerzett diploma. A következő cikk egy összehasonlító tanulmány *Jules Naudet* tollából, aki a francia és az amerikai elitbe vezető utat vizsgálja. A francia út – a *grandes écoles* elitképző intézmények monopóliumából adódóan – sokkal inkább kötött, míg az Egyesült Államokban, ahol nem elvárás egy elit egyetemen szerzett végzettség, könnyebb bekerülni az elitbe, állítja a szerző. A harmadik fejezet, *Marte Mangset* írása, ismét egy összehasonlító tanulmány, és a brit, francia és norvég közigazgatásban dolgozók legfelső rétegének szak tudását vizsgálja. Noha a három országban eltérő iskolázottság vezet az elit pozíciókba, a munkakörökhöz szükséges, illetve elvárt kompetenciák – első látásra – mégis megegyeznek. A szerző hangsúlyozza, hogy a jelenség megértéséhez az országok társadalmi-történelmi hátterének jobb ismerete szükséges. Az utolsó fejezet Szingapúr példájával zár. Az írásban a felsőoktatás, a tudáson alapuló munka és a tehetség fogalmának különböző értelmezései kerülnek a középpontba. A cikkből megtudhatjuk, hogy Szingapúr nemzetközi felméréseken (pl. PISA) elért kimagasló eredményei ellenére a cégek szívesebben vesznek fel külföldi jelentkezőket, amiért, egyrészt, a szociális kompetenciák (soft skills) gyakori hiánya a helyi jelentkezők körében, másrészt a nemzeti oktatási rendszer és a globális munkaerőpiac követelményei közti hézag a felelős.

A kötet *Stephen J. Ball* írásával ér véget, amely egyszerre értékelés és kitekintés. Ball őszintén ír a kötet gyengeségeiről. Úgy véli, rendkívül bonyolult feladatra vállalkoztak a szerzők: egy olyan társadalmi csoport oktatásban betöltött szerepét kívánták bemutatni, amellyel kapcsolatban számos az eldöntetlen kérdés. Nincs egyetértés ugyanis sem az elit fogalmának definíciójában, sem abban, hogy melyek azok a gyakorlatok, amelyek megkönnyítik az egyén elitbe kerülését. Mindez nehezíti az érintettek azonosítását empirikus kutatás esetén. Az elit relatív változékonysága, belső rétegződése tovább bonyolítja a helyzetet. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy szükség

van az elitek tanulmányozására, különösen a jelenlegi, nagy mértékben globalizált világban betöltött, egyre fontosabb szerepük miatt.

Nagy valószínűséggel a témában kevésbé jártas olvasóban is felmerülnének az előzőekben tolmácsolt bírálatok a fejezeteket olvasva, ami azt sugallja, hogy kulcsfontosságú problémáról lehet szó. Ahhoz, hogy az elitkutatók előrébb haladjon, elengedhetetlen, hogy – empirikus tanulmányok mellett – elméleti kérdésekkel foglalkozó írások és metaanalízisek is szülessenek. A jelenlegi kötet mindenképpen egy ebbe az irányba tett lépésnek tekinthető.

(*Agnès van Zanten, Stephen J. Ball & Brigitte Darchy-Koechlin* (eds): *Elites, Privilege and Excellence: The National and Global Redefinition of Educational Advantage*. Routledge, 2015, Abingdon, New York. xxiii + 248 p.)

Smid Dávid

TEHETSÉGGONDOZÁS KÖZÉP- ÉS ÉSZAK-EURÓPA FELSŐOKTATÁSÁBAN

A tehetséges (*gifted, talented*) diákok számára biztosított programok nagy érdeklődésre tartanak számot Európa oktatási rendszerében. Ahogyan recenziónk tárgya – *Marca Wolfensberger Talent Development in European Higher Education* c. könyve – említi bevezetőjében, 2000 és 2005 között három nemzetközi áttekintés is született a témában, melyet 2006-ban egy Eurydice áttekintés követett. Wolfensberger kiemeli a Győri János és munkatársai által 2011-ben készített nemzetközi összehasonlító gyűjtést a tehetséggondozási programokról. Mindezen előzmények elsősorban a közoktatás világára fókuszálnak, a felsőoktatás kevésbé kerül előtérbe, ezért az itt bemutatott monográfia valóban hiánypótló azok számára, akik szeretnének megismerkedni Észak- és Közép-Európa felsőoktatásának tehetséggondozási gyakorlatával.

Marca V. C. Wolfensberger, a kötet szerzője, a groningeni Hanze Főiskolán (az angol

elnevezés szerint: Alkalmazott Tudományok Egyetemén) vezeti a Tehetséggondozás a Felsőoktatásban és a Társadalomban kutatócsoportot. Jelen kutatását a holland Sirius Program finanszírozta, mely összefogja az ún. *honors* programokat nyújtó holland felsőoktatási intézményeket.

A 347 oldalas kötetben precízen dokumentált kutatást olvashatunk, mely komoly nemzetközi együttműködést igényelt. Összesen tizenegy ország 303 felsőoktatási intézményét tekintette át a kutatás, melyhez helyi szakértők is hozzájárultak (20 fő). Az áttekintett országok: Hollandia, Belgium, Luxemburg, Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország, Izland, Németország, Ausztria és Svájc. Az országok kiválasztása nem véletlenszerűen történt: Hollandiához hasonlóan valamennyien gazdagok, fejlett az oktatási rendszerük és komoly tapasztalatokkal rendelkeznek a Bologna-folyamat megvalósításában, illetve hasonlóan értelmezik az *honors* programokat is – mindez megfelelő összehasonlítási alapot biztosított egy komparatív vizsgálathoz. Érdemes lett volna talán a vizsgálatba bevonni még a francia elitiskolákat (*grandes écoles*), ahol szintén gazdag hagyománya van a tehetséggondozásnak, bár az is igaz, hogy a francia hatások jól érzékelhetően megjelennek a Benelux államok gyakorlatában.

A könyv öt fő részből és 17 fejezetből áll. Az első rész az észak-európai *honors* programokra fókuszál, ismertetve azok koncepcióját, egyben munkadefiníciót alkotva a kötethez. (Mivel az *honors* programnak nincsen igazán magyar megfelelője, sem a fogalomnak egy általánosan elfogadott fordítása, ezért a recenzióban megtartottuk az angol terminust – elkerülve ily módon egy, a könyvben használt munkadefiníció szerinti „kitüntetéses diplomával járó programok” körülírást.) Itt elemzi a szerző azokat a tényezőket is, melyek befolyásolják az ilyen jellegű programok kialakítását, és mutatja be azokat a módszertani megoldásokat, melyeket a vizsgált országokban alkalmaznak. A második (Benelux államok), harmadik

(északi országok) és negyedik (német nyelvű országok) rész hasonló logika mentén felépített országtanulmányok. Elsőként az adott ország rövid, de átfogó bemutatását olvashatjuk, beleértve az oktatási rendszert, fókuszálva a felsőoktatáshoz való hozzáférésre és a tehetőséges hallgatók számára biztosított szolgáltatásokra. Ezután következik az ország kiválóságra irányuló általános attitűdjének, illetve a területet érintő szakpolitikáknak a felvázolása. Egy-egy fejezet a konkrét intézményekhez tartozó *honors* programok ismertetésével zárul. Ez a szisztematikus felépítés lehetővé teszi az olvasó számára, hogy kontextusukban helyezze el a bemutatott tehetséggondozási gyakorlatokat. A kutatás egyik erőssége pont ez a kontextusérzékenység, mely a kötetben azáltal is megnyilvánul, hogy a fejezetek kitérnek a nemzeti kultúrák viszonyulására a kiválóság témaköréhez az esélyegyenlőség relációjában.

A kutatás során alkalmazott munkadefiníció szerint az *honors* programok olyan felsőoktatási intézményhez kötődő szelektív képzési programok, amelyek azon motivált és tehetőséges tanulók számára szólnak, akik többet akarnak teljesíteni, mint amit az általános képzési program kínál. Az ilyen programoknak világos felvételi kritériumaik, céljaik vannak és az átlagosnál nagyobb kihívást jelentenek, több követelményt támasztanak a hallgatókkal szemben. Wolfensberger, korábbi holland kutatásaira támaszkodva, három típusukat különbözteti meg: *diszciplináris* programok, ahol az adott szakterülethez kapcsolódó tárgyi, módszertani és kutatási ismeretek elmélyítése a cél; *interdiszciplináris* programok, ahol a fókuszban bizonyos kiemelt témák állnak, melyek meghaladják az egyes diszciplínák kereteit, és interdiszciplináris módszertant igényelnek; végül *multidiszciplináris* programok – elsősorban a bölcsészeti- és természettudományok területén –, amelyek a hagyományos képzési programok teljes alternatíváját jelentik (*full honors bachelor*).

Mint ismert, Magyarországon más a helyzet: nálunk a felsőoktatási tehetséggondozás inkább épít a tudományos diákköri munkára,

tutorálásra és a szakkollégiumokra. Talán még a szakkollégiumok oktatási tevékenységében figyelhető meg valami hasonló, bár a legtöbb esetben az eltömegesedő felsőoktatásra adott egyfajta reakcióként – kics csoportos, tutori jellegű, változatos kurzusok valósulnak meg. Ez alól kivétel az ELTE Illyés Sándor Szakkollégiuma, mely felhasználva neveléstudományi beágyazottságát, saját, egybefüggő (28 kredit) képzési programot készített, mely szakkollégiumi tanúsítvány elnyeréséhez vezet.

Túlmutatna a recenzio terjedelmén, ha mind a tizenegy ország gyakorlatát bemutatnánk, így inkább a három említett klaszter egy-egy országának néhány érdekesebb gyakorlatát emeljük ki, hogy illusztráljuk azt a színes és gazdag világot, amely a bemutatott tehetséggondozási térképet jellemzi. Minden ország tanulmány felsorolja azokat a felsőoktatási intézményeket, ahol van *honors* program és a szerző egy-egy bekezdés erejéig bemutatja az adott intézmény általános jellemzőit, kiemelve egy-egy specifikus példát a tehetséggondozási programra. Ezekben a fejezetekben a téma iránt érdeklődő kutatók, gyakorlati szakemberek nem találnak részletesebb ismertetéseket, emellett gyakoriak az ismétlődések is. Ez nem könnyíti a könyv olvasását, de hozzá kell tenni, hogy a kutatás egyik fő célja az *honors* programok egyfajta leltárjának létrehozása volt, így legnagyobb érdeme nem is az egyes programok részletes elemzésében rejlik, hanem a különböző megoldások összefoglalásában és általános következtetések levonásában az európai felsőoktatási tehetséggondozást illetően – a recenzio végén ezekre az eredményekre is kitérünk.

Első példaként Hollandiát említjük. Szándékosan, hiszen erről az országról a szerzőnek direkt tapasztalatai vannak. A holland felsőoktatásban 14 egyetem és 37 főiskola (újabbán: alkalmazott tudományok egyeteme) működik. A szerző kiemeli, hogy a holland kultúra alapvetően az egyenlőségre épül, ahol a szelektivitás, a verseny és egyéb hasonló tényezők még mindig újnak számítanak. A holland felsőoktatási törvény szerint az egyetemek saját

hatáskörben választhatják ki azokat a hallgatókat, akik részt vehetnek a tehetséggondozási programban. 2013-ban a 14 államilag elismert kutatóegyetem 248 247 hallgatójából összesen 7001 hallgató csatlakozott tehetséggondozási programhoz, a legtöbb az Utrechti és a Maastrichti Egyetemen (1500, ill. 1400 fő). Az Utrechti Egyetemen a Descartes Kollégium egy interdiszciplináris tehetséggondozási programot valósít meg 2005 óta, ahol összesen négy kurzust lehet hallgatni. Önéletrajz, érdemjegyek és motivációs levél alapján választják ki a programra járó hallgatókat.

Az északi országok közül Dániát érdemes kiemelni, ahol jelentős a tehetséggondozás. A dán felsőoktatásban nyolc kutatóegyetem, nyolc főiskola (*Professionshøjskole* – specializált, szakmai BA képzést nyújtó intézmény), 13 specializált (művészeti, zenei, építészeti stb.) egyetem és nyolc szakmai felsőoktatási akadémia (*Erhvervsakademi* – a BA szintnek nem megfeleltethető végzettséget biztosító rövid, speciális képzésekkel). A dán rendszer is erőteljesen fókuszál az esélyegyenlőségre, ebben nagy szerepe van a grundtvígi népfőiskolai hagyományoknak. A dán helyzetről sajnos nem kapunk olyan részletes statisztikákat, mint a hollandról, így nem derül ki, hogy hány hallgató jár tehetséggondozási programra. Példaként tekintsük a Dán Műszaki Egyetemet (*Danske Tekniske Universitet*), melynek kiterjedt tehetséggondozási programkínálata van (minden mesterszakon biztosítják ezt a lehetőséget), és a hallgatók kb. tíz százalékát érinti. Alapszinten két kezdeményezést lehet kiemelni. Az egyik az Eduforce, amelynek keretében tehetséges hallgatók tanítanak középiskolás tanulókat. A másik pedig a Biotech Akadémia, melyet hallgatók működtetnek, akik az oktatási segédanyagokat is maguk hozzák létre.

A német nyelvű országok közül választásunk Ausztriára esett. Az osztrák felsőoktatásban 22 állami egyetem, 21 szakfőiskola (*Fachhochschulen*), 13 magánegyetem és 17 tanárképző főiskola működik. A tehetséggondozással kapcsolatos osztrák attitűd érdekesnek

mondható, hiszen például az „elit” jelzőnek – történelmi okok miatt – erőteljes negatív konnotációi vannak és magát a „tehetséges” kifejezést sem igazán kedvelik. Ennek ellenére fejlődés tapasztalható a tehetség gondozás területén. Jóllehet kifejezetten *honors* programok (hasonlóan egyébként Svájc-hoz) nem találhatók, a kutatás a tehetség gondozás több formáját is azonosította az országban.

Pont a német nyelvű országok gyakorlatát világítja rá egyébként arra, hogy a kutatásban használt definíció valószínűleg túl szűkre szabott. A kötet címe ugyan még az európai tehetség gondozás (*talent development*) bemutatását ígéri, de az alcím elárulja, hogy azt már többször is említettük, hogy a vizsgálat során az *honors* programokra fókuszáltak. Másrészt az is igaz, hogy egy tágabb értelmezés jelentősen megnehezítette volna a kutatást. Elég, ha csak a magyar felsőoktatásra gondolunk, ahol egyfajta programtípus helyett a tehetség gondozásnak számos formája ismert; a kép tehát sokszínűbb, a különböző gyakorlatok sokszor informális jellegűek – és valószínűleg nincs ez másképp a vizsgált országokban sem.

Az utolsó fejezetekben Wolfensberger világosan és jól strukturáltan foglalja össze a kutatás tapasztalatait. Általános konklúzióként említi, hogy a 2000-es évekre a tehetség gondozás az összes vizsgált ország szakpolitikájában megerősödött (külön kiemelve, hogy Hollandia élen jár az *honors* programok fejlesztésében). A kutatás ugyan a felsőoktatásra irányult, de azt is feltárta, hogy a tehetség gondozás során a hangsúlyt inkább a közoktatásra fektetik és sok helyen hiányoznak az *honors* programok támogató struktúrái is. A tehetség gondozás további jellegzetessége, egyben jelentős gátja, az egységes terminológia hiánya. A kutatás egyik meglepő eredményeként tünteti fel a kötet a magán-szféra erőteljes bevonódását az *honors* programokba. Az elemzett programok közös sajátosságaként azonosították a közösegépítést, mely a különböző körülmények és megoldások ellenére mindegyik országban megjelenik. A szerző egy támogató keretrend-

szert létrehozását javasolja, de hangsúlyozza a rugalmasság szükségességét, hiszen az ilyen jellegű programok legnagyobb előnye valószínűleg pont ebben a tulajdonságukban rejlik.

Végül a szerző áttekinti azokat a tényezőket (összesen nyolcat), melyek befolyásolják az *honors* programok fejlesztését. Mivel ezek fontos gyakorlati relevanciával bírnak, érdemes felsorolni őket: ideológiai tényezők (kiválóság kultúrája, a kiválóság politikai értelmezése, nevelésfilozófia); szervezeti tényezők (az oktatási rendszer struktúrája és szelektivitása, intézmények közötti verseny, munkaerőpiaci körülmények, a komparatív vizsgálatokban elért eredmények); végül az innovátorok jelenléte mint egyéb tényező.

A különböző tehetség gondozási programok rugalmas alternatívát kínálhatnak a folyamatosan változó munkaerő-piaci igények kielégítéséhez, egyben növelhetik egy-egy intézmény versenyképességét a felsőoktatás tömegesedésének korában. A tehetség gondozás egy sokszínű terület, melyből a bemutatott kutatás egy jól beazonosítható és strukturált területet vizsgált, így az megfelelő kiindulópont lehet a tehetség gondozás teljes spektrumának feltáráshoz.

Azonban kritikai szemmel is érdemes erre a világra tekinteni. Ennek egyik jó példjaként említhető egy, a magyarországi szakkollégiumok jövőjével foglalkozó kerekasztal-beszélgetésen megjelent nézőpont, melyet Fábri György képviselt. Gondolatai szerint a magyar szakkollégiumi rendszer leginkább a hallgatók igényeinek kielégítésére már képtelen felsőoktatás diszfunkcióját mutatja. Szerinte a szakkollégiumok a problémák kezelésére jöttek létre, és azoknak köszönhetik virágzásukat is. Feltehetjük a kérdést, vajon a kötetben bemutatott képzéseknek nem hasonló-e a funkciójuk?

(Dr. Marca V. C. Wolfensberger: *Talent Development in European Higher Education. Honors Programs in the Benelux, Nordic and German-Speaking Countries*. Springer, 2015, Cham. 347 p.)

Horváth László